

ЗАСІДАННЯ «КРУГЛОГО СТОЛУ»: «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ», ПРИСВЯЧЕНОГО 10-РІЧЧЮ СЕВАСТОПОЛЬСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА

10–11 червня 2010 р. на базі Севастопольського відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса відбулося засідання «круглого столу» за темою «Сучасні проблеми розвитку судової експертизи».

До організаційного комітету засідання «круглого столу» надійшло більше ста письмових матеріалів від відомих вчених і практиків у галузі судової експертизи України, Російської Федерації, Азербайджанської Республіки, Республіки Беларусь, Латвії.

Матеріали, надані учасниками засідання, висвітлюють сучасні проблеми розвитку судової експертизи. Особливу увагу приділено загальним питанням теорії судової експертизи, організації та нормативно-правовому регулюванню судово-експертної діяльності, методичним положенням різних класів, родів і видів судової експертизи тощо. Це дозволило оргкомітету виділити основні напрями в роботі засідання та скомпонувати за розділами матеріали в збірнику, який видано та презентовано під час засідання.

Під час засідання «круглого столу» обговорено матеріали доповіді заступника Міністра юстиції України, доктора юридичних наук, заслуженого юриста України **Ю. Д. Притики**, який акцентував увагу на пріоритетах діяльності Міністерства юстиції України у 2010 році:

- 1) удосконалення законодавчого регулювання реалізації конституційних прав і свобод людини;
- 2) реформування системи правосуддя;
- 3) реформування кримінальної юстиції;
- 4) реформування системи виконання покарань;
- 5) удосконалення правових засад запобігання та протидії корупції;
- 6) підвищення рівня примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), запровадження ефективних механізмів захисту прав і законних інтересів стягувача у виконавчому провадженні;
- 7) подальше реформування системи нотаріату з метою створення єдиного нотаріату;
- 8) формування системи безоплатної правової допомоги;

9) удосконалення міжвідомчої координації із захисту інтересів держави в судах України;

10) здійснення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

11) вжиття заходів щодо створення єдиної системи державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

У реалізації майже кожного з цих пріоритетів важливу роль відіграє, поряд з іншими напрямками діяльності Міністерства юстиції України, й експертне забезпечення правосуддя. Так, визначено, що вдосконалення існуючих та запровадження нових законодавчих форм реалізації прав і свобод людини є одним із пріоритетних напрямів законопроектної діяльності Міністерства юстиції й розглядається як важлива складова процесу утвердження громадянського суспільства в державі. Наголошено, що аналіз застосування норм чинного законодавства з питань призначення та проведення судової експертизи – джерела доказів у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесах, указано на певні прогалини й необхідність внесення змін і доповнень до нього.

Начальник управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України **Л. М. Головченко** зосередилася на проблемі з необхідності вирішення одного із головних завдань демократичної держави – створення та розвитку правових інститутів, які б забезпечували права й свободи громадянина та безвідмовне спрацьовування механізмів викоренення такого негативного явища, як корупція. Протидія корупції здійснюється багатьма засобами, серед яких судова експертиза має важливе значення, оскільки вона є одним із джерел доказування при розслідуванні справ про корупцію в будь-яких формах її вияву. В аспекті недопущення корупції обговорено, зокрема, питання про співвідношення поняття суб'єкта судової експертизи (головного суб'єкта судово-експертної діяльності) та суб'єкта відповідальності за корупційні правопорушення. Особливого значення це питання набуває із прийняттям Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», який буде введено в дію з 1 січня 2011 р. Обговорено проблеми протидії корупції, які є вельми актуальними для країн пострадянського простору: проведення судових експертиз у справах про корупцію, удосконалення антикорупційного законодавства, запровадження антикорупційної експертизи правових актів і їх проектів, юридично-лінгвістичної експертизи як одного з елементів протидії корупції.

Про роботу Харківського НДІСЕ та його Севастопольського й Полтавського відділень доповів директор інституту **А. І. Лозвий**.

Інтерес учасників засідання викликала доповідь завідувача кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України **В. Ю. Шепітька** щодо «юридичної судової експертизи». Останнім часом

це питання вивчається на рівні дисертаційних та інших наукових досліджень, робляться спроби віднести знання у сфері права до спеціальних, які є досить дискусійними. Також доповідач наголосив на необхідності розв'язання важливої проблеми – мінімізації впливу на судового експерта, зокрема обмеження взаємодії з учасниками процесу та забезпечення його безпеки. Відмічено необхідність створення умов для процесуальної самостійності судового експерта, його незалежності від зовнішнього впливу та «настанов», що підвищить ефективність діяльності органів до судового розслідування й судового розгляду, сприятиме досягненню мети правосуддя.

Директор Інституту судових експертиз, завідувач кафедри судових експертиз Московської державної юридичної академії імені О. О. Кутафіна, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки РФ, почесний працівник вищої професійної освіти РФ, академік РАПН **О. Р. Россинська** довела роль загальної теорії судової експертизи в розробленні теоретичних і організаційних основ антикорупційної експертизи, а також висвітила деякі дискусійні проблеми, що стосуються загального стану судової експертизу в Російській Федерації.

Начальник Північно-західного регіонального центру судової експертизи Міністерства юстиції РФ (нині – директор Російського федерального центру судової експертизи), завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Санкт-Петербурзького інституту зовнішньоекономічних зв'язків, економіки і права, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист РФ **С. А. Смірнова** проаналізувала сучасні напрями інтеграції судово-експертної діяльності на пострадянському просторі.

Професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Московського державного університету приладобудування й інформатики, доктор юридичних наук, академік РАПН **А. Р. Белкін** висвітлив проблеми кримінально-процесуальної регламентації комплексної та комісійної експертиз.

Завідувач кафедри криміналістики Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, доктор юридичних наук, професор **М. П. Яблоков** розглянув проблеми щодо використання в кримінальному судочинстві письмових висновків спеціалістів-правознавців.

Обговорено матеріали доповіді професора кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктора юридичних наук, заслуженого діяча науки, академіка Національної академії правових наук України **В. О. Коновалової**, де наголошено на необхідності типізації й уніфікації експертних методик, що позитивно позначається на висновку експерта, сприяє його розумінню, правильному оцінюванню наукової достовірності та доказового значення, з акцентом на зазначення в методиці можливості евристичного підходу, який передбачає пошук нових шляхів пізнання в дослідженні. Така стандартизація методик дослідження не повинна обмежувати власний пошук експерта.

Питання про важливість об'єктивізації та впровадження єдиних критеріїв оцінювання результатів діяльності державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз, які можуть бути використані для вдосконалення процесу ухвалення рішень, системи звітності та процесів державного управління експертним забезпеченням правосуддя порушили директор Кримського НДІСЕ, кандидат юридичних наук **В. М. Шерстюк** і заступник директора з наукової роботи Кримського НДІСЕ, заслужений юрист АР Крим **В. В. Лук'яненко**.

Тези про поняття довідково-консультаційної діяльності спеціаліста в досудовому провадженні довів завідувач кафедри судової експертизи та криміналістики Белгородського державного університету, доктор юридичних наук, професор **І. М. Комаров**.

Учасники засідання звернули увагу на проблему дослідження природи й системи судової експертології, визначення її предмета, об'єкта, процесуальних положень, які потребують законодавчої регламентації, а саме: статусу керівника експертної установи; обрання експерта й контролю керівництва за його діяльністю; призначення експертизи до порушення кримінальної справи; законодавчої регламентації статусу провідного експерта, експертної ініціативи; правових гарантій додержання принципів судової експертизи; порядку організації та загальних методичних положень з питань призначення й проведення комплексних і комісійних судових експертиз у кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському судочинстві; класифікації об'єктів судової експертизи, що сприятиме більш точному розумінню їх сутності. Так, доцент кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **В. В. Юсупов** у матеріалах доповіді розглянув основні положення судової експертології як самостійної науки, що поєднує спеціальні судово-експертні галузі знань з концептуальними засадами єдиної судово-експертної методології. Також акцентувалася увага на подальшому розвитку цієї науки, необхідності уточнення її об'єкта, предмета, системи тощо.

Про використання інформаційних систем у судовій експертизі йшлося в доповіді професора кафедри криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора юридичних наук **Н. І. Клименко** та здобувача Національної академії СБУ **В. П. Пеньківського**.

Директор ЗАТ «НВП Регула», кандидат юридичних наук, член-кореспондент Міжнародної академії інформаційних технологій **О. М. Дятлов** розглянув питання розвитку криміналістичної техніки з урахуванням прогресу в різних галузях науки й техніки, їх взаємозв'язків і взаємодій з потребами слідчої, експертної, оперативно-розшукової та судової практики.

Про огляд і описування об'єктів експертного дослідження йшлося в доповіді завідувача лабораторії Донецького НДІСЕ, доктора медичних наук, доцента **В. В. Седнева**, провідного наукового співробітника Донецького НДІСЕ, кандидата юридичних наук, доцента **О. М. Моїсєєва** та молодшого наукового співробітника Донецького НДІСЕ **О. В. Кондрашова**.

Заступник директора з наукової роботи Харківського НДІСЕ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Е. Б. Сімакова-Сфре-мьян** акцентувала увагу на тому, що при розробленні методик і подальшому внесенні їх у Реєстр методик проведення судових експертиз України необхідно дотримуватися єдиних підходів до структури методики, а саме обов'язкової наявності таких компонентів: предмета, завдання, об'єктів і суб'єктів досліджень, методів, що застосовуються, викладення алгоритму послідовних дій експерта (експертів) і оцінювання ним (ними) одержаних результатів. Крім цих обов'язкових складових, методика експертного дослідження може містити й інші, наприклад, рекомендації щодо підготовки матеріалів для проведення досліджень або оцінювання одержаних результатів слідчим (судом) тощо.

Завідувач кафедри криміналістики Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **М. Г. Щербак-ковський** навів класифікацію об'єктів судової експертизи, яка сприятиме більш точному їх розумінню.

У процесі засідання «круглого столу» відзначено, що організація діяльності судово-експертних установ відповідно до вимог міжнародних стандартів у галузі судової експертизи є необхідною умовою для створення гармонізованої інфраструктури, відкритої для співпраці з міжнародними, регіональними й національними організаціями, здійснення єдиного науково-методичного підходу до експертної практики, а також гарантією об'єктивності, всебічності та повноти судово-експертних досліджень.

Можливості валідації судово-експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів розглянуто в матеріалах доповіді професора криміналістичної лабораторії Прокуратури РФ, кандидата хімічних наук, старшого наукового співробітника, державного радника юстиції 2 класу **Т. П. Москвіної**, завідувача лабораторії Російського федерального центру судової експертизи МЮ РФ, доктора юридичних наук, доцента **Г. Г. Омелянюк** і заступника директора Російського федерального центру судової експертизи МЮ РФ, доктора юридичних наук, професора **О. І. Усова**. Сформовано поняття, цілі та завдання валідації судово-експертних методик. Так, цілями валідації є: встановлення придатності методик для судово-експертної діяльності відповідно до вимог міжнародних стандартів; забезпечення єдності оцінювання криміналістично значущих ознак у різних судово-експертних установах при вирішенні типових експертних завдань; визначення характеристик (властивостей) методик і метрологічних показників при їх використанні в конкретній установі.

Аспірант Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України **М. В. Шепітько** розглянув питання щодо кримінальної відповідальності за неправдивий висновок експерта, зокрема наголошено на тому, що в кримінальному законодавстві воно викладено неоднозначно.

У ході засідання також обговорено проблеми фінансування державних установ судових експертиз, які тісно пов'язані з питанням їх забезпечення

сучасних обладнанням, що використовується під час проведення досліджень, зокрема новітніми приладами, устаткуванням, апаратно-програмними комплексами та ін.

Розглянуто сучасний стан і основні напрями розвитку судово-експертних установ України, зокрема становленню та розвитку Київського НДІСЕ приділили увагу директор інституту, доктор технічних наук **В. Б. Кисельов** і заступник директора з експертної роботи цієї установи **Т. Д. Голікова**. Про створення та розвиток Севастопольського відділення Харківського НДІСЕ доповіла його завідувач **Г. В. Ярошеня**. Основні напрями діяльності Полтавського відділення Харківського НДІСЕ на сучасному етапі судово-правової реформи розглянув його завідувач **В. В. Возненко**.

Начальник Центру судової експертизи МЮ Азербайджанської Республіки, державний радник юстиції III класу, доктором юридичних наук **Ф. М. Джавадов** розглянув сучасний стан системи судової експертизи в Азербайджанській Республіці та основні напрямки концепції розвитку правового інституту судової експертизи в кримінальному судочинстві в умовах змагальності сторін. Експерт Миколаївського відділення Одеського НДІСЕ **П. І. Репешко** звернув увагу на організаційні питання провадження судово-експертної діяльності в Республіці Болгарія.

Деякі проблеми інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності наведено в матеріалах доповіді заступника начальника Центру судової експертизи Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки, державного радника юстиції, кандидата юридичних наук **Г. А. Мусасва**.

Проаналізовано організаційні питання судової експертизи, зокрема доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна **В. П. Корж** розглянула ситуаційний підхід до тактики використання спеціальних знань у ході розслідування економічних злочинів; завідувач кафедри державно-правових дисциплін Ізмайльського інституту водного транспорту, кандидат юридичних наук **Г. О. Стрілець** приділила увагу проблемам класифікації судових експертиз; радник директора Харківського НДІСЕ, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України **М. Л. Цимбал** узагальнив деякі аспекти судово-експертного забезпечення конституційних прав і свобод громадян України; науковий співробітник кафедри криміналістики Воронежського державного університету, кандидат юридичних наук **В. В. Горський** розглянув питання запровадження захисту адвокатом прав потерпілого в процесі призначення та проведення судової експертизи; науковий співробітник кафедри криміналістики Воронежського державного університету, кандидатом юридичних наук **М. В. Горський** розглянув криміналістичні способи встановлення некомпетентності експерта в кримінальному судочинстві; асистент кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Г. К. Авдєєва** довела роль судової експертизи в захисті суспільної моралі;

аспірант кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого **В. О. Яремчук** розглянула проблеми організації залучення спеціаліста до слідчих дій. Деякі проблеми судово-експертного права зазначені в матеріалах доповіді наукового співробітника Київського НДІСЕ **Ю. Б. Форіс**.

Про регулювання діяльності обізнаних осіб у кримінальному судочинстві доповіла аспірант кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого **Є. Є. Демидова**.

Завідувач сектору Харківського НДІСЕ **В. В. Хоша** приділив увагу впровадженню сучасних технологій у криміналістичних судових експертизах за результатами науково-дослідних робіт співробітників Харківського НДІСЕ.

Крім того, відповідно до програми засідання «круглого столу» заслухано та обговорено доповіді й повідомлення, що висвітлюють актуальні проблеми розвитку різних класів, родів, видів судових експертиз. Так, наприклад, у матеріалах доповіді заступника завідувача кафедри судових експертиз Московської державної юридичної академії імені О. О. Кутафіна, доктора юридичних наук, доктора філологічних наук, професора, академіка РАН **О. І. Галяшиної** акцентовано увагу на проблемах розвитку судової фоноскопичної експертизи. Про моделі підготовки експерта-психолога у Російській Федерації доповів завідувач кафедри загальної та юридичної психології Калузького державного педагогічного університету імені К. Е. Цюлковського, директор Науково-дослідного центру судової експертизи та криміналістики, доктор психологічних наук, професор **В. Ф. Єнгаличев**. Викладач кафедри кримінально-правових наук юридичного факультету Латвійського університету **В. М. Терехович** і доцент кафедри кримінально-правових наук юридичного факультету Латвійського університету **Е. В. Німанде** розглянули методологічні особливості дактилоскопічної експертизи. Розвиток киберпсихології як однієї з галузей судової психологічної експертизи проаналізувала в матеріалах доповіді завідувач кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», доктор філологічних наук, професор **О. І. Горошко**. Начальник Калінінградської лабораторії судової експертизи МЮ РФ, кандидат юридичних наук **Т. В. Іванова** та провідний експерт Калінінградської лабораторії судової експертизи МЮ РФ, кандидат психологічних наук, доктор юридичних наук **О. М. Холопова** приділили увагу сучасним проблемам професійної етики експерта-психолога. Заступник директора з наукової роботи Донецького НДІСЕ, кандидат юридичних наук **Л. Г. Бордюгов** доповів про проблеми формування засад судово-екологічної експертизи. Декан 2 медичного факультету, завідувач кафедри судової медицини, медичного правознавства Харківського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор **В. В. Ольховський** з співавторами акцентували увагу на визначенні доказової цінності діагностичних ознак при судово-медичній експертизі раптової серцевої смерті.

Учасники засідання «круглого столу»

За результатами засідання «круглого столу» ухвалено підсумкову резолюцію, що відображує загальну зацікавленість його учасників у зміцненні та подальшому розвитку міждержавної співпраці судово-експертних установ, підкреслено необхідність упровадження в практику роботи єдиних методик досліджень, здійснення взаємообміну науково-методичною й нормативною документацією, проведення спільних наукових конференцій, шкіл, семінарів з актуальних проблем судової експертизи.

Президія пленарного засідання «круглого столу»

З урахуванням обговорення проблем, розглянутих на засіданні «круглого столу», з метою подальшого вдосконалення організаційної, науково-методичної, науково-дослідної й експертної роботи прийнято такі рекомендації:

1. Активізувати роботу з удосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні щодо підготовки пропозицій про внесення відповідних змін у законодавство та розроблення норм з питань признання й проведення судової експертизи в кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесах.

2. Спеціалізованим експертним установам України в межах компетенції вжити заходів щодо реалізації пріоритетів діяльності Міністерства юстиції України на 2010 рік в аспекті експертного забезпечення правосуддя України.

3. Вважати за необхідне вдосконалення правових засад протидії корупції, що включає комплекс заходів, спрямованих на діагностику, профілактику, запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь, притягнення винних осіб до відповідальності, формування негативного ставлення громадськості й суспільства до виявів корупції.

4. Сприяти вжиттю дієвих заходів щодо розв'язання важливих проблем: мінімізації впливу на судового експерта, обмеження взаємодії з учасниками процесу, забезпечення його безпеки.

5. Рекомендувати міністерствам, відомствам і спеціалізованим установам судових експертиз вжити заходів щодо більш повного використання механізмів співпраці та потенціалу міністерств юстиції й інших міністерств і відомств різних країн, науково-методичних рад, що діють при них.

6. У судово-експертних установах Міністерства юстиції України обговорити основні напрями концепції розвитку правового інституту судової експертизи в кримінальному судочинстві в умовах змагальності сторін.

7. Продовжити роботу над удосконаленням єдиних критеріїв оцінювання результатів діяльності державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз з метою їх запровадження в практику.

8. Науково-дослідним установам судових експертиз України при розробленні методик експертних досліджень вжити заходів щодо їх типізації й уніфікації для подальшого внесення до Реєстру методик проведення судових експертиз України, враховуючи можливість валідації судово-експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів; додержуватися єдиних підходів до структури методики, а саме обов'язкової наявності таких компонентів: предмет, завдання, об'єкти та суб'єкти досліджень, методи, що застосовуються, викладення алгоритму послідовних дій експерта (експертів) і оцінювання ним (ними) одержаних результатів.

9. У наукових дослідженнях з питань судової експертизи одним з пріоритетних напрямів уважати дослідження природи та системи судової експертології, визначення її предмета, об'єкта, процесуальних положень, які потребують удосконалення законодавчої регламентації.

10. Здійснювати планування наукових розробок відповідно до потреб судово-слідчої та експертної практики з урахуванням досягнень науки й техніки, а також змін у системі законодавства; упроваджувати новітні наукові розробки в практику проведення нових видів судових експертиз. Ученим

радам науково-дослідних установ судових експертиз зосередити увагу на розробленні наукових тем теоретичної й методологічної спрямованості (в аспекті розвитку загальної теорії судової експертизи, методології експертних досліджень, удосконалення організації та підвищення ефективності державного управління судово-експертною діяльністю тощо). Уважати одним із пріоритетних напрямів наукової діяльності вдосконалення існуючих і розроблення нових методик дослідження об'єктів судової експертизи.

11. Уважати за необхідне дослідження питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за неправдивий висновок експерта, з метою підготовки пропозицій щодо внесення відповідних змін у законодавство.

12. Ужити заходів щодо розвитку криміналістичної техніки з урахуванням прогресу в різних галузях науки й техніки, їх взаємозв'язків і взаємодій з потребами слідчої, експертної, оперативно-розшукової та судової практики. Зосередити зусилля на розв'язанні проблем фінансування державних установ судової експертизи, які тісно пов'язані з питанням їх забезпечення сучасним обладнанням, що використовується при проведенні досліджень, зокрема новітніх приладів, устаткування, апаратно-програмних комплексів тощо.

13. Спрямувати зусилля на розроблення й реалізацію заходів щодо своєчасної організації та проведення на належному науковому рівні певних видів експертиз, що можуть бути призначені під час чемпіонату Європи з футболу EURO 2012 (з дослідження документів, наркотичних засобів, вибухових пристроїв, зброї, контрафактної продукції, телекомунікаційних технологій, мистецтвознавчих досліджень тощо).

14. Підсумки проведення «круглого столу» обговорити на засіданнях учених рад науково-дослідних установ судових експертиз, учених рад (кафедр) інших установ-учасників. Резолюцію засідання «круглого столу» надіслати до судово-експертних установ України.

Матеріал підготував В. В. Хоша, завідувач сектору аналітичних, теоретичних досліджень та інформаційного забезпечення Харківського НДІСЕ